

УДК 159.98: 005.001

СКЛАДНИКИ І ФОРМИ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМПЛЕКСНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

доктор психологічних наук, професор Фурман А. В.,

кандидат психологічних наук, доцент Ребуха Л. З.

Тернопільський національний економічний університет, Україна,
Тернопіль

У статті актуалізовано виняткову значущість комплексної гуманітарної експертизи як сфери професійної миследіяльності. Уточнено обсяг та зміст понять «експертиза», «експертне оцінювання», «соціогуманітарна експертиза», «професійна експертна миследіяльність». Розглянуто професію експерта як миследіяльнісно зорієнтовану, інтелектоємну працю, котра спрямована на постановку і розв'язання суспільних та особистих проблем. Обґрунтовано важливість та уміння мистецьки оперувати аналітико-синтетичним методом, фаховим мисленням, досконалою діяльністю і професійним методологуванням як складниками миследіяльності експерта, що слугують інтегральною передумовою компетентного проведення комплексної гуманітарної експертизи. Розкриті основні базові форми ефективного методологування експерта соціогуманітарної сфери (принцип, підхід, метод, спосіб), що позначають у його свідомості складноорганізований ідеальний світ й задіють поетапне рефлексування, яке допроваджує експерта до осмислених концептних утворень – наукових та світоглядних універсалій, моделей та оргсхем уможливлення зрілого експертування.

Ключові слова: особистість експерта, комплексна гуманітарна експертиза, професійне методологування, миследіяльність

експерта, складники та форми методологічної організації експертизи.

доктор психологических наук, Фурман А. В., кандидат психологических наук Ребуха Л. З. Комплексная гуманитарная экспертиза как сфера профессиональной мыследеятельности / Тернопольский национальный экономический университет, Украина, Тернополь

В статье актуализирована исключительная значимость комплексной гуманитарной экспертизы как сферы профессиональной мыследеятельности. Уточнены объем и содержание понятий «экспертиза», «экспертная оценка», «социогуманитарная экспертиза», «профессиональная экспертная мыследеятельность». Рассмотрено профессию эксперта как сложный, интеллектоемкий труд, который направлен на постановку и решение общественных и личных проблем. Обоснована важность и умение искусно оперировать аналитико-синтетическим методом, специальным мышлением, совершенной деятельностью и профессиональным методологизированием как составляющими мыследеятельности эксперта, служащими предпосылкой компетентного проведения комплексной гуманитарной экспертизы. Раскрыты основные базовые формы эффективного методологизирования эксперта социогуманитарной сферы (принцип, подход, метод, способ), обозначающие в его сознании сложноорганизованный идеальный мир и задействуют поэтапное рефлексирование, которое приводит эксперта к осмысленным концептным образованиям – к научным и мировоззренческим универсалиям, моделям и оргсхемам возможности зрелого экспертирования.

Ключевые слова: личность эксперта, комплексная гуманитарная экспертиза, профессиональное методологизирование, мыследеятельность эксперта, составляющие и формы методологической организации экспертизы.

Doctor of Psychological Sciences, A. Furman, Candidate of Psychological Sciences, L. Rebukha Comprehensive humanitarian expertise as an area of professional learning / Ternopil National Economic University, Ukraine, Ternopil

The article focuses on the exceptional significance of comprehensive humanitarian expertise as a sphere of professional learning activity. The terms "expertise", "expert evaluation", "socio-humanitarian expertise", "professional expert mental activity" are framed. The profession of expert is considered as oriented on mental activity and the intelligent work which is aimed at the formulation and solution of social and personal problems. The importance and the ability to operate with the analytical and synthetic method, the professional thinking, perfect activity and professional methodology as the components of expert's mental activity, which serve as an integral prerequisite for the complex humanitarian expertise competent conducting, is substantiated. The main basic forms of effective methodology of the socio-humanitarian sphere expert (principle, approach, method) are revealed, which denote in his mind the complexly organized ideal world and activate a phase-by-stage reflection, which introduces the meaningful conceptual formations - scientific and ideological universals, models to the expert.

Key words: expert's personality, complex humanitarian expertise, professional methodology, expert's mental activity, components and forms of expertise methodological organization.

Вступ. Розповсюдження експертних ідей розпочалося порівняно недавно, хоча сьогодні важливість експертизи в суспільстві, де основна роль відводиться науці, освіті, наданню різноспрямованих послуг, не викликає сумнівів. До того ж у ситуаціях гострої міжкультурної та соціальної напруженості вирішальним стає урахування людського фактору, духовного досвіду, особистісної мотивації, рівня розвитку інтелектуальної й управлінської праці, ефективності соціальних інвестувань. Утім важливими є не лише умови фізичного виживання, але й забезпечення соціальної справедливості. Цінними видаються уявлення про повновартісне життя, особистісне та психологічне благополуччя, про можливості самовизначення людини в багатопроблемному кризовому соціумі.

Великий вплив на окреслені явища та процеси має сучасний інноваційний етап розвитку суспільства та притаманні йому механізми, технології та засоби розвиткового функціонування, які теж потребують детального теоретичного вивчення й обґрунтування в усіх аспектах, формах, організованостях, особливостях. Нині інноваційні процеси, на відміну від винаходів, відкриттів чи будь-яких інших змін, мають адекватну противагу. Все це вказує на виняткову значущість для сучасної соціальної практики гуманітарної експертизи.

Останніми десятиліттями інтенсивно розвиваються різні форми експертиз як відповідь на отримання об'єктивних оцінок щодо певних життєвих проблемних ситуацій, корисності нових технічних чи соціогуманітарних проектів та ін. За час свого існування експертиза стала професійною діяльністю як у науці, так і в багатьох сферах суспільного та практико зорієнтованого повсякдення людини. Вона проникла в буденні рівні суспільної свідомості. Однак при цьому майже відсутні її законодавче забезпечення, соціально-організаційні механізми реалізації, належна методична база. Тому багато

теоретичних і прикладних питань донині залишаються невирішеними концептуально й неапробованими практично.

Розходяться думки науковців С. Братченка [6], Г. Іванченко та Д. Леонтьєва [7], А. Фурмана [13], Ю. Швалба [4] та ін. стосовно тотожності понять «експерт» і «спеціаліст». Накладання позицій двох різних у професійному зреалізуванні фахівців інколи й практикується, проте воно, на думку А. Фурмана, не відображає сутності *експертизування як особливого виду інтелектуальної діяльності*. Проведення професійної експертизи за формою, процедурами і змістом здійснюється у вигляді оцінки і не співпадає з традиційною практикою класичного наукового дослідження.

Науковці Г. Іванченко, Д. Леонтьєв, Ю. Швалб, А. Фурман вважають, що підґрунтям дієвості експертизи слугують методологічні основи її побудови як професійної мислєдіяльності. Експертна робота, яка здійснюється за певним алгоритмом, успішно застосовується в окремих сферах суспільної практики (юридична, фінансово-економічна, медична, судова та ін.). Однак не піддається повній алгоритмізації *комплексна гуманітарна експертиза*. Її специфічність полягає в тому, що вона затребувана у ситуаціях, де однозначної правильної відповіді у заданих умовах просто не існує. На відміну від галузевих експертиз, у яких завжди існує пошук правильної відповіді на поставлене завдання, гуманітарна є багаторівневою і міждисциплінарною. Ця складність уможлиблюється впливом соціальних подій на психологічні властивості та стан особистості і, навпаки, посилюється дією особистості на перебіг соціумних процесів. Характер існування відповідних процесів украй важко відстежити, адже не просто віднайти в них причинно-наслідкові зв'язки. Відтак сама сфера практичних завдань гуманітарної експертизи щодо оцінки активного впливу і спрямованих дій потребує

подальшого розгляду в царині поєднання міждисциплінарного наукового знання, що стимулюють утвердження комплексної гуманітарної експертизи як професійної мислєдїяльностї.

Стан дослідженостї проблеми. Експертиза (лат. *expertus* – досвідчений, від *expertiri* – пробувати, випробовувати) визначається як дослідження певних питань, вирішення яких потребує застосування спеціальних знань у наперед визначенї сферї. В. Гуружапов під експертизою розумїє «оцїнку авторитетними спеціалїстами стану об'єкта чи процесу, причини виникнення подїї чи можливих її наслідків, а також перспектив використання речей, ресурсів чи прийняття конкретних рїшень» [1, с. 95]. У С. Кримського експертиза – це «аналїз інтересів і потреб, цїнностей і норм, дїяльностї і свїдомостї, названих як феномен людини» [2, с. 46]. А. Фурман [3, с. 101] вказує на те, що експертиза – це передусїм метод обґрунтування експертом реального стану справ у певнїй сферї суспільного життя, з'ясування ґрунтовностї вирішення актуальних завдань тїєю чи іншою науковою дисциплїною (соціологїя, дидактика, психологїя). Крім того, експертне оцїнювання пов'язане з побудовою системи ознак для розпізнання, класифїкацїї й аналізу складних інновацїй, вироблення засобів вимїрювання дослідних об'єктів при змїні середовища [4, с. 22–28]. За Ю. Швалбом, експертиза – це особливий рїзновид прогностичної оцїнки, що здїйснює інтерпретацїю об'єкта [4, с. 20]. Поняття «експертиза» (буквально «досвідчений») узагальнює рїзні форми розпізнавання експертами-спеціалїстами заданої для використання інформацїї з її якїсним, кїлькїсним і комплексним оцїнюванням, яке передбачає шкалювання даних та здїйснення аналізу за вагомими визначеними оцїнками з метою прийняття найоптимальнїшого рїшення.

Важливою при впровадженнї інновацїї, як зазначає Л. Ребуха, є її експертиза, котра «спрямована на оцїнку глибини перетворення» і на

«оцінювання нових технологій з визначенням доцільності їх впровадження» [5, с. 25]. Цінною у цьому аспекті є думка С. Братченка стосовно розуміння змісту експертизи: її задум полягає в допомозі зрозуміти інноваційні ідеї, і чим вони глибші, тим кращою буде робота групи, котра ці ідеї буде впроваджувати [6].

Експертиза, як зазначають Д. Леонтьєв та Г. Іваненко, відрізняється від наукового дослідження, консультування та будь-якого інспектування [7]. Вона слугує одним із різновидів дослідження, проводиться компетентними фахівцями, незалежними від замовника експертизи. При цьому експерт завжди обстоює інтереси справедливості, а не замовника. У результаті в задіяних експертів вибудовуються взаємини, котрі структуровані іншим чином, ніж у фахівців, котрі проводять ревізування, розвідку тощо [7; 8, с. 389–397].

Нині експертиза суттєво змінює «обсяги, структуру та якість» [5, с. 13] інноваційного процесу, а експертна робота та експертні послуги є важливою формою функціонування знань на сучасному етапі розвитку людства. Експертизу проводить експерт – особа, котра обізнана у певній царині суспільної практики, яка володіє спеціальними знаннями. Виняткова роль людського чинника підтверджує той незаперечний факт, що будь-які наукові програми й інноваційні технології можуть бути системно оцінені лише за їх ґрунтовного методологічного пізнання, тобто за умов детального ознайомлення з фактами, які відображають відповідні сторони і властивості предметів та явищ, що експертизуються.

Науковець Г. Тульчинський розглядає експертизу як соціальну технологію зі своїми специфічними особливостями, що характеризується окремими «родовими ознаками» та означеним технологічним змістом. При цьому експертний висновок завжди аргументований, доказовий та доступний для суспільства [9, с. 12–19].

Якщо брати до уваги спеціалізовані галузеві експертизи, то Ф. Сауфанов зазначає, що найбільш успішно працюючими з хорошим юридичним забезпеченням є судово-психологічна, юридична, фінансово-економічна, медична, кримінологічна, генетична та інші різновиди експертиз [10]. В них існують та успішно застосовуються сталі ефективні алгоритми їх проведення, до яких залучаються експерти із ґрунтовними спеціалізованими знаннями і компетенціями, вони охоплюють характерні, законодавчо зафіксовані критерії оцінювання та відпрацьовані техніки і процедури.

Однак С. Братченко зазначає, що в суспільстві існують завдання більш комплексного та персонально невизначеного характеру, які не підпадають ні під одну із відомих видів експертиз та виходять за межі вузькоспеціалізованих знань експертів з однієї сфери [6, с. 63–66]. Небажання враховувати людський фактор особистісного статусу відобразилося на безлічі прийнятих непродуманих рішень. Це й спонукало вчених до теоретико-методологічного обґрунтування експертизи з міждисциплінарним характером, оскільки у сфері гуманітарних наук немає чітких предметних кордонів між різними науковими дисциплінами [8, с. 389–397].

Термін «гуманітарна експертиза» одним з перших використав норвезький філософ Г. Скірбек у кінці ХХ ст., котрий розумів *гуманітарну експертизу* не стільки як процедуру, спрямовану на досягнення конкретного результату, скільки як *міждисциплінарний діалог*, мета якого є відхід від «вузькотехнологічної експертизи» на користь «дискурсивної раціональності» [11, с. 25]. Її головна форма – *рефлексивний діалог*, що передбачає «критичний аналіз вихідних уявлень і передумов, причому як своїх власних, так і опонентів». Для Г. Скірбека та інших учених гуманітарна експертиза – це не дослідження в класичному розумінні, тобто не робота, спрямована на

отримання кінцевих управлінських рішень, а постійний діалог-моніторинг (у тому числі й громадський), котрий зорієнтований на виявлення та пояснення внутрішніх суперечностей у сучасних інноваційних проектах.

Більш успішними у спробах підійти до невизначених питань, на думку О. Ратинова, є гуманітарні експертизи, які здійснюються на межі між двома сферами знань, наприклад, ті, що здобуті у руслі методології психолінгвістичної експертизи та соціально-психологічної, де особлива роль відводиться нормам моралі як важливим регуляторам у діяльності експерта. Однак, як слушно зазначає М. Гиренко, дослідження, висновки яких можуть бути використані у соціогуманітарній сфері, завжди мають комплексний характер. Для проведення відповідного експертизування потрібні знання із соціології, філософії, історії, психології, етносоціології, етнології та деяких інших наук. У кожному конкретному випадку в експертну групу треба долучати спеціалістів усіх названих наукових сфер. Такий підхід, на жаль, приводить до необґрунтованого збільшення кількості видів експертиз. Оскільки всі вказані науки відносяться до соціальних або гуманітарних, то цілком можливо обмежитися в дослідженні загальним терміном – «соціогуманітарна експертиза» [12].

Невизначеність, проблематичність та нерозуміння змісту і структури професійної мислєдіяльності істотно стримують і знижують ефективність проведення комплексної гуманітарної експертизи сьогодні, зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідницької роботи полягає в обґрунтуванні комплексної гуманітарної експертизи як професійної мислєдіяльності, у т. ч. особливих форм, змісту, засобів та інструментів постановки і розв'язання складних антропогенних проблем, спираючись на

принципи, підходи, методи, мислесхеми та оргмоделі системомиследіяльнісної та вітакультурної методологій.

Об'єктом вивчення є теорія, технології і практики професійної експертної миследіяльності в гуманітарній сфері суспільства.

Предмет дослідження становлять моделі комплексної гуманітарної експертизи та їх концептуальне, теоретичне, методологічне, парадигмальне, проектно-програмне, методично-засобове, процедурно-технічне, ситуаційно-подієве забезпечення як рамкові умови досягнення висококомпетентної експертної миследіяльності.

Виклад основного матеріалу. В другій половині ХХ століття оформилася методологія як нова форма мислення, діяльності, колективної та індивідуальної миследіяльності. Практичне втілення і розповсюдження методологічного способу мислення та взаємної комунікації відбувалося на оргдіяльнісних іграх, які організував із 1980 року Г. Щедровицький, де предметом методологування стали «мислення і тим самим світ, даний через мислення» [13, с. 30]. Не дивно, що методологізація заповонила всі сфери людської діяльності й постала під завісу ХХ ст. як мегатенденція розвитку культури. До миследіяльнісно зорієнтованих належить професія експерта, яка здебільшого спрямована на розв'язання тих соціогуманітарних проблем, які раніше були діяльно невідкладні. Це закономірно потребує оволодіння експертом особливими методами і пізнавальними процедурами задля вибудови правильної логіки та методологічної лінії здійснення фахового експертування.

В. Бекон вперше вказав на вирішальну роль методу в організації успішного пізнання [див. 13, с. 24]. Природно, що надважлива перепона на шляху до дізнання знаходиться не тільки в предметі, а й у тому, як спрямувати власні розум і зусилля на відшукання такого

методу, який би зміг правильно зорієнтувати теоретичні зусилля і практичну діяльність експерта, спрямованих на оптимізацію його мислєдїяльностї. За окреслених умов методолог-експерт, як зазначає В. Марача, ніби «входить усередину методу й організує в ньому своє практикування думки відповідно до цього методу, а схема останнього стає схемою його самоорганізації» [13, с. 27–28]. Вибрані та опрацьовані експертом таким чином відповідні методи та засоби, які затребувані у тїй чи іншїй експертнїй ситуації, характеризуються широким функціональним полем й сприяють:

1) визначенню способу досягнення мети, у тому числі й шляху методолога-експерта до рефлексивного осягнення предмета вивчення;

2) обґрунтуванню сукупностї прийомів та операцій теоретичної, проектної чи практичної діяльностї, яка організовується ним певним чином;

3) регуляції і контролю перебігу експертної діяльностї за логікою активного слїдування тому чи іншому методу;

4) загальному спрямуванню-визначенню, а саме такому, як дослідження, теоретизування та соціальне практикування;

5) встановленню принципів уявлення-підходу до об'єкта вивчення, реконструювання і творення;

6) дотриманню певного стилю та характеру інтерпретації отриманих результатів;

7) рефлексуванню над об'єкт-предметним простором окремої теорії задля виходу у певну метатеоретичну сферу усередині парадигмальних, унормованих та інструментально забезпечених орієнтацій у процесі перебігу дослідницької діяльностї експерта [14, с. 18].

Професіонал-експерт, окрім усвідомленого та змістовленого знаннєво-компетентнісного ресурсу як передумови ефективної діяльності, повинен мистецьки оперувати методами власної ділової мислєдїяльності (див. **рис. 1**), що знаннєво визначає загальне спрямування дослідження, засадничі умови формування уявлення про об'єкт експертизи, межі та характер інтерпретації результатів досвідного оцінювання, здобутих творчою працею.

Загалом під час експертної діяльності професійне мислення експерта актуалізується і функціонує у жорстких проблемно-діалогічних рамках його напруженого інтелектуального практикування. Сягаючи вершин методологічного мислення, воно «формоорганізовує мислєдїяльність у самостійну сферу і рефлексивно (у тому числі й дослідницьки) охоплює-знімає всі інші форми і типи мислення; тому набуває рис надпредметного, дискурсивного, рефлексивного». Причому гуманітарна експертиза здійснюється у ситуаціях розриву між попередньою і новою діяльністю та завжди містить дослідження, критику, нормування і методичну роботу. Інакше кажучи, продуктивна експертна мислєдїяльність взаємодоповнює минуле і проектує майбутнє щодо створення нових засобів мислення і самої діяльності, поєднує соціально організоване і культурно закріплене колективне мислєвчинення, яке в цілому розгортається у невербальних схемах [13, с. 54]. Саме завдяки рефлексії як специфічному механізму розвитку експертної діяльності можна виявити, оформити та організувати її засоби, перебіг, новоутворення. Для експерта соціогуманітарної сфери методологування є:

- а) способом здійснення його рефлексивної мислєдїяльності під час вивчення даного соціального об'єкта;
- б) процесом-дійством інтенсивного застосування ним складної системи підходів, парадигм, моделей та інструментів задля осягнення

явищ соціальної дійсності; в) духовно-практичним освоєнням навколишнього соціального світу: від пізнання об'єкта до самопізнання та самотворення самого себе [13, с. 52].

У такий спосіб експерт-методолог, як зазначає один із авторів, у професійному екзистенціюванні одночасно живе у соціальному часопросторі й у світі ковітальної культури [13, с. 59], діалектичне поєднання яких досягається в експертній миследіяльності, яка дозволяє здійснити аналіз наявного і спроектувати майбутній стан розвитку знання про той чи інший соціальний об'єкт та критеріально обґрунтувати його.

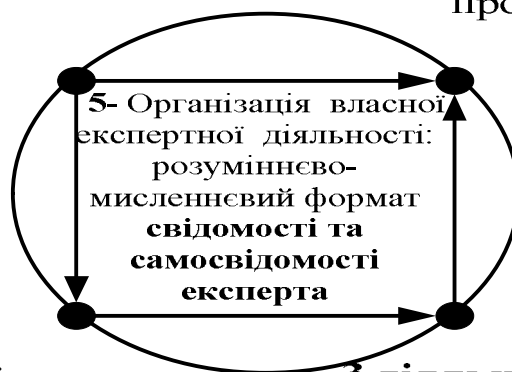
Однак найважливішим для такої діяльності є професіоналізм експерта, що постає як предмет усвідомленого мисленнєвого перетворення для забезпечення проектування та конструювання нових гуманітарних експертних систем. Тому експерт як прикладний методолог здатний мистецьки оперувати формами, методами, засобами та інструментами власної ділової миследіяльності. Одним з авторів описані чотири базові форми методологічної організації діяльності. Проектуючи їх на експертну діяльність, є підстави стверджувати, що початковою формою миследіяльнісного уможливлення експертизи є принцип, який у свідомості експерта віддзеркалює певну характеристику чи ознаку експертизованого предмета й зорієнтовує в майбутньому його детальне вивчення (**рис. 2**). У принципах, якими керується фахівець, заложені факти, уявлення та знання для пояснення повсякденних ситуацій.

Вони слугують йому своєрідною платформою для пояснення сутності специфіки предмета експертування, керівництва до дії у повсякденній практиці та задають спрямованість у подальших розвідках тих чи інших проблемних горизонтів соціогуманітарної сфери. Отож, принцип у системному поєднанні з іншими принципами

сукупно утворюють підхід як напрям пошуку істини в миследіяльності експерта, а також метод як цілісне раціональне знання щодо наукового пізнання істотних ознак предмета експертизи.

1 метод як знанняве визначення експертом загального спрямування дослідження, спосіб пізнання об'єкта у межах експертизованої системи

4 методологування як професійна діяльність експерта, що постає у вигляді виявлених зусиль й умінь миследіяльнісно практикувати складне і різноманітне життя у ситуаціях проблемного знання про об'єкт експертизи

2 мислення як універсальне новоутворення, що формоорганізовує миследіяльність експерта у самостійну сферу організації знань, що рефлексивно охоплює всі інші форми та типи професійної діяльності

3 діяльність як специфічне зреалізування експерта у метасистемі суспільно-гуманітарного виробництва, як цикл вчинення, у якому важлива роль відводиться ситуації, мотивації, вчинковій дії та післядії

Рис. 1. Складники миследіяльності експерта як передумова компетентного проведення комплексної гуманітарної експертизи

Методологічний підхід у здійсненні експертизи передбачає рефлексивне теоретизування фахівця для відшукування збалансованого набору принципів та визначає у подальшому спрямованість його

індивідуальної та групової мислєдїяльностї, яка спричинена проблемним полєм свїдомостї задїяних до справи експертїв.

Пїдхїд постає як комплекс парадигматичних, синтагматичних і прагматичних структур та процесїв у пїзнаннї і практикуваннї. Саме пїдхїд указує на особисту визначенїсть експерта щодо вибору ним теоретичної чи практичної спрямованостї дїяльностї, завжди присутнїй у мисленнї та дїяннях як у рефлексованому (вїдбувається на початковому етапї проведення експертизи пїд час мисленнєвого залучення вїдповїдних засобїв і методїв), так і в невїдрефлексованому (проходить на сталих, незмїнних етапах експертизи) виглядї [14, с. 20].

Головне завдання комплексної гуманїтарної експертизи – досягнути поставленої мети. Однак будь-який пїдхїд, що обраний експертом, не гарантує успїху. Тому при проведеннї експертизи вирїшальну роль мають вїдїгравати знання, адекватнї предмету мислєдїяльнїсного змїсту. Саме метод є тїєю системою знань про принципи і пїдходи як пїзнання соцїогуманїтарного об'єкта, так і про вчинкове уможливлення компетентного експертного практикування [3, с. 20]. При цьому базовї знання про шлях чи спосїб майбутнього дїяння експертом повиннї бути бїльш нїж достатнї. Експерт-методолог спочатку спїввїдносить обраний предмет впливу чи перетворення із його потрїбним (їдеальним, їдеалїзованим або реальним) станом, щоб убезпечити правильний напрямок подальшого здїйснення власних учинкових дїй. Метод для експерта – це зразок рефлексивного мислення, логїчно обгрунтований шлях (заданий метою та окреслений гїпотезою) до осягнення сутностї, закономірностей, особливостей розвитку та функцїонування предмета експертування, якї забезпечують регуляцїю і контроль будь-якої досконалої мислєдїяльностї, задають її логїчне розгортання і здобутї результати.

Рис. 2. Базові форми методологїчної організації експертної дїяльності

Важливою базовою формою методологїчної організації дїяльності експерта є спосїб, який за умови його належного усвїдомлення та рефлексування слугує знаряддям, засобом чи їнструментом мислення, дїяльності, мислєдїяльності і професїйного мислення [14, с. 22; 15], тобто є практико акцентованою, реконструйованою формою їснування методу. Спосїб для експерта – це певна вчинкова дїя, система прийомів, що уможливлєє здїйснення комплексної гуманїтарної експертизи і при цьому організовує практику так, що завжди приводить до досягнення реальної мети.

Висновки

1. Комплексна гуманїтарна експертиза стала потребою сьогодення, оскїльки в суспїльствї їснують завдання комплексного та

невизначеного характеру із включенням людського чинника. Зазначена експертиза не підпадає ні під одну із відомих видів експертиз та під жодні вузькоспеціалізовані знання експертів з однієї дисциплінарної сфери. Для неї характерні гуманітарні цілі, що часто виходять за межі експертної діяльності. Однак окреслена мета не визначає абсолютної однозначності оцінок та категоричності висновків, що формулюються експертами.

2. Нині у швидкоплинному глобалізованому світі виникають нові професії і спеціалізації. Однією із таких професій, що має здатність оцінити всеоновлювану сферу людського практикування, є *професія експерта*. Здійснений нами аналіз наукових праць відомих учених у царині методологування та експертизування дозволяє висновувати таке: для постання нової професії вирішальним є *методологічне мислення* експерта, яке характеризується проблемністю, саморефлексією, універсальністю та новизною засобів мислєдїяння. Тому природним є опанування експертом особливих методів і пізнавальних процедур задля вибудови правильної логіки та методологічної лінії здійснення власної унікальної діяльності.

3. Передумовою ефективної роботи експерта-гуманітарія є не лише усвідомлений та змістовлений знаннєво-компетентнісний ресурс, а й уміння мистецьки оперувати: а) *методами* власної ділової мислєдїяльності, що знаннєво визначають загальне спрямування експертизи, засадничі умови формування уявлення про об'єкт експертизування, межі та характер інтерпретації результатів здобутих творчою працею; б) *мисленням*, котре виявляється у прагненні виробити і сформуванати нове бачення складного об'єкта (людину у світі до раніше небувалих висот) у складноорганізованому смисловому полі; в) *діяльністю*, основоположним мірилом якої є професіоналізм, котрий здатний забезпечити розвиток різноманітних

діяльних систем, що постають як предмет усвідомленого мисленнєвого перетворення; г) *методологуванням* як духовно-практичним освоєнням навколишнього світу: від пізнання об'єкта до самопізнання та самотворення самого себе (особистості експерта) у цьому світі і, насамкінець, як спосіб удіяльнення методологічного мислення в об'єкт-предметному полі експертизи.

4. Базовими формами професійного методологування експерта соціогуманітарної сфери, що позначають у його свідомості складноорганізований ідеальний світ, є принцип, підхід, метод і спосіб (див. детально [13]). У діяльності експерта вони організовані таким чином, що задіюють поетапне рефлексування, яке мисленнєво від нечіткого та неосмисленого характеру експертного образу переходить до осмислених концептних утворень – наукових та світоглядних універсалій, моделей та оргсхем. При цьому важлива роль відводиться способу мислєдіяльності експерта, що уможлиблює реальне (діяльне чи вчинкове) проведення комплексної гуманітарної експертизи та завжди допроваджує його до поставленої мети.

Література:

1. *Гуружапов В. А. Вопросы экспертизы современных образовательных технологий / В.А. Гуружапов // Психологическая наука и образование. – 1997. – №1. – С. 95–103.*
2. *Экспертные оценки в социологических исследованиях / Крымский С. Б., Жилен Б. Б., Паннотто В. И., Бевзенко Л. Д. и др. – К.: Наукова думка, 1990. – 318 с.*
3. *Фурман А. В. Науково-методична експертиза граф-схем навчальних курсів загальноосвітньої школи / А. В. Фурман, Г. В. Семенюк // Освіта і управління. – 1998. – Т.2, №3. – С. 98–109.*

4. Швалб Ю. М. *Методология и теория экспертной деятельности: психологические аспекты: [монография]* / Ю. М. Швалб. – К.: «Основа», 2013. – 240 с.
5. Ребуха Л. З. *Психологічна експертиза інноваційної діяльності педагогічного колективу школи: дис. ... кандидата психол. наук: 19.00.07* / Ребуха Лілія Зіновіївна. – Тернопіль, 2006. – 299 с.
6. Братченко С. Л. *Мир экспертизы – попытки определения координат* / С. Л. Братченко // *Экспертиза в современном мире: от знания к деятельности* / под ред. Г. В. Иванченко, Д. А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2006. – С. 63–76.
7. *Экспертиза в современном мире: от знания к деятельности* / под ред. Г. В. Иванченко, Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2006. – 454 с.
8. *Система сучасних методологій: хрестоматія у чотирьох томах* / упоряд., відп. ред., перекл. А. В. Фурман. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – Том 3. – 400 с.
9. Тульчинский Г. Л. *Гуманитарная экспертиза как социальная технология* / *Экспертиза в современном мире: от знания к деятельности* / Под ред. Г. В. Иванченко, Д. А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2006. – С. 10–30.
10. Сафуанов Ф. С. *Гуманитарная экспертология: Актуальные проблемы и перспективы* // *Экспертиза в современном мире: от знания к деятельности* / под ред. Г. В. Иванченко, Д. А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2006. – С. 51–63.
11. Скирбекк Г. *История философии: [уч. пособие]* / Г. Скирбекк, Н. Гилье; пер. с англ. В. И. Кузнецова; под ред. С. Б. Крымского. – М.: Владос, 2001. – 799 с.
12. Ребуха Л. З. *Історіогенез соціогуманітарної експертизи* / Л. З. Ребуха // *Вітакультурний млин*. – 2011. – Модуль 10. – С. 34–37.

13. Фурман А. В. *Ідея і зміст професійного методологування: [монографія]* / Анатолій Васильович Фурман. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 378 с.

14. Фурман А. В. *Методолог - професія майбутнього* / А. В. Фурман // *Психологія і суспільство*. – 2016. – № 1. – С. 16–42.

15. Фурман О. Є. *Психологічне уявлення про сутнісні виміри простору і часу* / О. Є. Фурман // *Науковий огляд*. – 2017. – Том 2. – № 2. – С. 107–126.

References:

1. Huruzhapov V. A. *Voprosy ekspertyzy sovremennykh obrazovatelnykh tekhnolohyi* / V. A. Huruzhapov // *Psykholohycheskaia nauka y obrazovanye*. – 1997. – №1. – S. 95–103.

2. *Ekspertnye otsenky v sotsyolohycheskykh yssledovaniakh* / Krymskyi S. B., Zhylen B. B., Pannotto V. Y., Bevzenko L. D. y dr. – K.: Naukova dumka, 1990. – 318 s.

3. Furman A. V. *Naukovo-metodychna ekspertyza hraf-skhem navchalnykh kursiv zahalnoosvitnoi shkoly* / A. V. Furman, H. V. Semeniuk // *Osvita i upravlinnia*. – 1998. – T.2, №3. – S. 98–109.

4. Shvalb Yu. M. *Metodolohyia y teoryia ekspertnoi deiatelnosti: psykholohycheskye aspekty: [monohrafiya]* / Yu.M. Shvalb. – K.: «Osnova», 2013. – 240 s.

5. Rebukha L. Z. *Psykholohichna ekspertyza innovatsiinoi diialnosti pedahohichnoho kolektyvu shkoly: dys. ... kandydata psykhol. nauk: 19.00.07/ Rebukha Liliia Zinoviivna*. – Ternopil, 2006. – 299 s.

6. Bratchenko S. L. *Myr ekspertyzy – popytky opredeleniya koordynat* / S. L. Bratchenko // *Ekspertyza v sovremennom myre: ot znaniya k deiatelnosti* / pod red. H. V. Yvanchenko, D. A. Leonteva. – M.: Smysl, 2006. – S. 63–76.

7. *Ekspertyza v sovremennom myre: ot znanyia k deiatelnosti / pod red. H. V. Yvanchenko, D. A. Leontev. – M.: Smysl, 2006. – 454 s.*
8. *Systema suchasnykh metodolohii: khrestomatiia u chotyrokh tomakh / uporiad., vidp. red., perekl. A. V. Furman. – Ternopil: TNEU, 2015. – Tom 3. – 400 s.*
9. *Tulchynskiy H. L. Humanytarnaia ekspertyza kak sotsyalnaia tekhnolohyia / Ekspertyza v sovremennom myre: ot znanyia k deiatelnosti / Pod red. H. V. Yvanchenko, D. A. Leonteva. – M.: Smysl, 2006. – S. 10–30.*
10. *Safuanov F. S. Humanytarnaia ekspertolohyia: Aktualnye problemy y perspektyvy // Ekspertyza v sovremennom myre: ot znanyia k deiatelnosti / pod red. H. V. Yvanchenko, D. A. Leonteva. – M.: Smysl, 2006. – S. 51–63.*
11. *Skymbek H. Ystoryia fylosofyy: [uch. posobyie] / H. Skymbek, N. Hyle; per. s anhl. V. Y. Kuznetsova; pod red. S. B. Krymskoho. – M.: Vlados, 2001. – 799 s.*
12. *Rebukha L.Z. Istorichenez sotsiohumanitarnoi ekspertyzy / L. Z. Rebukha // Vitakulturnyi mlyn. – 2011. – Modul 10. – S. 34–37.*
13. *Furman A. V. Ideia i zmist profesiinoho metodolohuvannia: monohrafiia / Anatolii Vasylovych Furman. – Ternopil: TNEU, 2016. – 378 s.*
14. *Furman A. V. Metodoloh – profesiia maibutnoho / A. V. Furman // Psykholohiia i suspilstvo. – 2016. – № 1. – S. 16–42.*
15. *Furman O. Ye. Psykholohichne uiavlennia pro sutnisni vymiry prostoru i chasu / O. Ye. Furman // Naukovyi ohliad. – 2017. – Tom 2. – № 2. – S. 107–126.*